

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ В НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ: ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТ

Неоніла Побірченко (Київ, Україна)

Дана стаття розкриває спробу практичного розвитку концепції психолінгвістичного забезпечення науково-освітньої професійної діяльності. Проілюстровані приклади зорієнтовано на формування психолінгвістичної компетентності - здатності професійно описувати процес та результат наукових досліджень.

Ключові слова: компетентність психолінгвістична, прикладний аспект, науково-освітня професійна діяльність, науково-інформаційне письмове повідомлення, типи повідомлень в науці.

Данная статья представляет попытку практического развития концепции психолингвистического обеспечения научно-образовательной профессиональной деятельности. Представленные примеры ориентированы на формирование психолингвистической компетентности - умения профессионально описывать процесс и результат научных исследований.

Ключевые слова: компетентность психолингвистическая, прикладной аспект, научно-образовательная профессиональная деятельность, научно-информационное письменное сообщение, типы сообщений в науке.

The attempt to develop practically the conception of the psycholinguistic support of the scientific and educational professional activity is made in the article. Illustrated examples are oriented to the formation of the psycholinguistic competence as the ability to describe professionally the process and result of the scientific researches.

Key words: psycholinguistic competence, applied aspect, scientific and educational professional activity, scientific and informational written communication, the types of the communication in science.

Постановка проблеми. Проблема дослідження прикладного аспекту психолінгвістичної компетентності в науці обумовлена ставленням до змін, що супроводжують всі сфери соціально-гуманітарної та промислово-підприємницької галузі. В цілому, практикум психолінгвістики орієнтовано на широке застосування в космічній, судовій, політичній та інших підрозділах психології. Зв'язок психолінгвістики простежується з видами професійної діяльності фахівців, що зайняті в системі інформаційно-пошукових та комп'ютерних технологій. У контексті описаного вище підкреслимо, що формування психолінгвістичної компетентності на етапі загальноосвітньої та професійної підготовки, що складає базову основу психолінгвістичної грамоти для всіх сфер життєдіяльності людини, прикладні аспекти потребують особливої уваги.

Актуальність дослідження. В епоху бурхливого розвитку науки та освітніх новацій навчання психолінгвістиці, зокрема, письмовому оформленню наукових

повідомлень, набувають соціальної значущості і наукової цінності. Професійно визначені вимоги психолінгвістичного упорядкування змісту повідомлення і є одним із важливих завдань в організації взаємодії між наукою та практикою впровадження її результатів.

Наукове повідомлення в силу своєї недоступності інформації про інновації для широкого кола споживачів, має широкі можливості привернути увагу багатьох фахівців реклами, освітніх менеджерів, спеціалістів політичного, економічного, культурологічного профілів.

Завдяки психолінгвістичному упорядкуванню наукових повідомлень для особистості стає доступним професійно-інформаційний простір пошуку нових раціональних підходів, що сприятимуть удосконаленню організації життєдіяльності людини.

Актуальність психолінгвістичного упорядкування наукових повідомлень зростає із зростанням суспільного інтересу до наукових досягнень. Про це наголошується в законах «про освіту». Необхідність в наукових інноваціях регламентують різні за профілями навчальні заклади та виробниче середовище. Підкреслимо що, в анотаціях, висновках, що пов'язані з науковими дослідженнями вітчизняних та зарубіжних вчених чітко дотримано вимоги психолінгвістики в оформленні наукових повідомлень. Прикладом компетентнісного психолінгвістичного упорядкування є зміст наукових досягнень вчених-психологів класичної та нової школи (Б.Г. Анан'єв, Л.С. Рубінштейн, К.К. Платонов, Л.С. Виготський, В.В. Драченко, Л.И. Антілогова, Л.О. Калинкова, О.П. Сергеєнкова, С.В. Герасіна та інші).

Аналіз досліджень. У психологічних словниках поняття «психолінгвістика» визначається як наука, в якій комплексно досліджується мовна поведінка психологами і лінгвістами. При цьому підкреслюється самостійність психолінгвістичного формулювання предмету дослідження.

Вчені вітчизняної і зарубіжної психолінгвістики по-різному визначають предмет дослідження. Представники американської школи психолінгвістики визначають його ж учіння про процеси кодування і декодування повідомлень партнерами комунікацій. Вчені французької соціологічної школи предметом психолінгвістики вважають вивчення відношення між потребами зображати (демонструвати) і повідомляти. У цих процесах використовуються мовні засоби. Представниками російської та української психолінгвістичної науки (А. А. Леонтьєв, Л.О. Калинкова, О.Ф. Бондаренко, В.В. Пашков, О. Овчарук та інші) у визначенні психолінгвістичного предмету дослідження дотримуються позицій, що пов'язані з вивченням як мовних і психологічних механізмів мови, так і її продуктів, до яких віднесено повідомлення. Українські психологи акцентують увагу на розкритті особливостей тих механізмів, які безпосередньо взаємодіють з функціями мовленнєвої діяльності в суспільстві із розвитком особистості [5, с. 290]. (Переклад окремих слів поняття зроблено автором статті).

У статті піддано аналізу наукова продукція дослідників з психології. Аналізуються наукові праці, що пов'язані з проблемами ціннісно-смыслових орієнтацій, емоційними станами особистості, стрес-спілкуванням людини, професійною підготовкою сучасних фахівців в умовах університету; особливостями

взаємодії людини з професійним середовищем, що погребує професійної компетенції володіти письмовою мовою.

Об'єкт дослідження: професійна психолінгвістична компетентність науковця.

Предмет дослідження: психолінгвістична письмова упорядкованість процесу і результат} наукового дослідження.

Таким чином, проаналізуємо лише ті наукові підходи та визначення понять, що не пов'язані формально у авторів наукових повідомлень. Ці дані є фактором впливу на поведінку людини в процесі її спілкування та письмового оформлення власних думок. Природу психологічних впливів на письмове упорядкування повідомлень у статті склали позиції про ціннісні орієнтації, спрямованість, міжособистісні стосунки, стан свідомості, соціальну ситуацію розвитку, тощо. При цьому автор дослідження проблем, пов'язаних з категорією цінностей В.В. Драченко так характеризує виокремлені ним компоненти ціннісних орієнтацій: когнітивний компонент містить систему засвоєння особистістю «соціальних знань»: понять, правил, оцінок, норм, переконань, поглядів, вірувань, цінностей; емоційно-мотиваційний компонент містить мотивацію, особистісний сенс цінності, який викликає та закріплює в людини позитивні емоції, інтерес, бажання і, ж наслідок, формує стійке прагнення дотримуватися певних норм і правил; діяльнісний компонент фіксує готовність практично діяти у напрямку того ставлення до об'єктів, що пов'язане з когнітивним та емоційним компонентами і сукупністю відповідних прийомів діяльності, уміннями та навичками.

Дослідниця Л.Н. Антілогова наголошує на формуванні змістовного наповнення ціннісних орієнтацій. У процесі розвитку ціннісних орієнтацій, на думку вченої, відбувається, перш за все, емоційне оцінювання, емоційне переживання зовнішньої ситуації, явища-цінності. Це перший безпосередній та інтуїтивний зв'язок особистості з новим явищем дійсності.

У процесі встановлення зв'язку актуалізуються установки, потреби, мотиви особистості. З усвідомленням мотивів, вчинків пов'язана когнітивна основа письмового обґрунтування ідей розвитку ціннісних орієнтацій.

Самоствердженню прагнення досягти успіху і визнання, а також передати власні цінності іншим сприяють такі функції:

- Адаптивна, що полягає у здатності людини задовольняти власні потреби через ті засоби та з урахуванням тих цінностей, які притаманні певному суспільству;
- Функція захисту особистості (ціннісні орієнтації є ніби фільтрами, що пропускають лише ту інформацію, яка узгоджується із засвоєними цінностями);
- Пізнавальна (спрямована на пошук інформації, необхідної для підтримки цілісності особистості);
- Координативна (полягає у гармонізації психічних процесів).

Ф. Клакхон та Ф. Сгродбек аналізуючи культурні ціннісні орієнтації людини пов'язують їх із стосунками між людьми (індивідуальні, групові, родові), з уявленнями про особистість (ідеться про розуміння існування в термінах «робити», «бути», «зростати»); з часовими орієнтаціями (на минуле, теперішнє або майбутнє).

Спрямованість по-різному розкривається в роботах О.М. Леонтєва, СЛ. Рубинштейна, Б.Г. Ананьєва, ЛІ.І. Божович, Д.М. Узнадзе й інших. Спрямованість

визначається ж системо утворювана властивість особистості. Б.Ф. Ломов формулює спрямованість як співвідношення того, що особистість одержує і бере від суспільства (тобто матеріальні й духовні цінності), що до того, що особистість дає суспільству, автор дослідження вносить у його розвиток. Таким чином, у спрямованості виражаються суб'єктивне ціннісне відношення особистості до різних сторін дійсності.

На думку К.К. Платонова, міжособистісні стосунки правильніше розглядати не як властивість особистості, а ж атрибут свідомості, разом із переживаннями, пізнанням, які визначають різні прояви її активності. Прояви активності людини визначаються її переконаннями, які в структурі особистості поряд з інтересами, ідеалами, світоглядом і потребами поєднуються в ідентичну спрямованість особистості. А спрямованість особистості, у свою чергу⁷, носить соціально-зумовлений характер і формується в процесі виховання.

Л.С. Виготський увів у психологію поняття «соціальна ситуація розвитку», тому що особистість не може розглядатися у відриві від соціуму, суспільства. За словами Л.С. Виготського, значення й зміст, зароджуючись у відносинах між людьми, зокрема, у прямих соціальних контактах дитини з дорослим, потім інтеріоризуючись укорінюються у свідомості людини.

Високо оцінюючи досягнення вчених-психолінгвістів в розвитку науки та підкреслюючи особливу сучасність та актуальність проблеми автор статті робить спробу визначити мету статті, зміст якої виконує прикладну функцію.

А саме, **мета статті**: описати в прикладах психолінгвістичну упорядкованість науково-інформаційних повідомлень та їх різновидів.

Виклад основного матеріалу. Вихідні позиції. Поняттям психолінгвістична компетентність розкривається сукупність компетенцій в галузі рідної мови, якими повинен володіти кожен європеєць (відповідно до Рекомендацій Єврокомісії).

Із масштабного визначення узагальнених понять «компетентність» і «компетенції», психолінгвістичну компетентність в даній статті буде складати здатність особистості передавати письмовою мовою сутність наукового процесу і результатів, що співвідносяться з конкретною темою дослідження. Психолінгвістичним компетентнісним виміром правильності письмового оформлення наукового дослідження є дотримання визначених відповідними нормативними документами вимог до науково-дослідницької роботи. Психолінгвістична компетентність науковця відноситься до категорії професійної компетентності. Визначається як здатність фахівця володіти сукупністю професійних знань, умінь і навичок здобутих під час навчання і набутих досвідом практичної діяльності.

У дослідженнях О. Овчару к реформування освіти в Україні трансформація в компетентності знань, умінь і навичок сприяє розвитку здатності швидко реагувати на запити часу [7, с. 13].

Визначене в науці філософом Пашковим В.В. поняття «компетенція» є відображенням поняття компетентність в психолінгвістиці: «отечественное педагогическое сознание в существенной степени - объектоцентрично, т.е. в большинстве используемых концепций, основным элементом содержания являются объекты и знания о них. Следовательно, и компетенция в этом смысле определяется как способ деятельности в отношении определенных объектов» [4, с. 39].

До пріоритетних об'єктів психолінгвістичної компетентності доцільно віднести повідомлення в усіх його різновидах. Поняття «повідомлення» віднесено до комунікативної функції мови. У повідомленні закладено об'єкти, факти, зміст подій, що спрямовують діяльність людини на виконання певних дій.

Повідомлення реалізуються в усній і письмовій формі. Поняттям «письмове повідомлення» узагальнено дії оформлення, упорядкування продуктів наукового дослідження: організацію процесу, результатів аналізу, висновків, тощо. У психологічному плані повідомлення в письмовій формі має більше можливостей в досягненні чіткості закріплення результатів мисленнєвої діяльності. З позиції використання різних мовних засобів у письмовому повідомленні можуть ефективно взаємодіяти графіка, схеми, знаково-символічні коди тощо. Разом з тим, письмове упорядкування - складний процес. Він вимагає тренінгу, спеціально спрямованої організації навчання. У письмовому повідомленні вербальні і невербальні дії співпадають в їх зоровому сприйнятті. Особливим є письмове повідомлення, що подається по-різному: схемами, таблицями тощо. Письмове оформлення наукового повідомлення допускає і дозволяє робити часові інтервали.

Результати аналізу наукового дослідження дозволили класифікувати повідомлення за основними його функціями:

- повідомлення - висновок;
- повідомлення - спеціалізація;
- повідомлення - факт;
- повідомлення - носій новації;
- повідомлення - рекомендації;
- повідомлення - діагностичний орієнтир.

Подаємо короткі характеристики типів повідомлень за їх функціями та призначенням.

Повідомлення - носій новації. Інтегровальним компонентом самовизначення особистістю актуальної для себе проблеми, що потребує вирішення з позитивним результатом є рівень усвідомлення власного «хочу», яким характеризується потенційна обмеженість потребнісної складової життя. Виміри потенційної обмеженості потреб закладено в ставленні людини до способу набуття та вибору цінностей, в компетентному використанні соціального досвід⁷ в самореалізації цінностей.

Повідомлення - факт. Вхідження «хочу» в зміст цінностей забезпечує потреба в спілкуванні і мотив свободи і незалежності в соціумі.

Повідомлення - спеціалізація. Проведений нами аналіз наукових досліджень виявив тенденцію розвитку професійного «стрес-спілкування». В науці він отримав назву синдрому⁷ «психічного вигорання». Даний синдром став предметом дослідження як стрес-реакція на тривалі стреси міжособистісних стосунків.

Особливо помітними такі стрес-реакції, а отже, психічне вигорання, спостерігається у фахівців бізнесу та підприємництва.

Специфіка професій ринкової економіки полягає у великій кількості емоційно насичених, когнітивних та мовноскладних компетентнісних супроводів міжособових ділових контактів.

Повідомлення - рекомендації. У ряді досліджень виявлено, що «стрес-спілкуванню» більшою мірою піддаються «працеголіки» - ті, хто повністю віддаються роботі, постійно працюють без відпочинку, щоденно працюють з повною самовіддачею і відповідальністю, з установкою на кар'єру, тішать самолюбство на шкоду іншим особистим інтересам і потребам, і час життя заповнене тільки роботою до самозабуття.

Повідомлення - діагностичний орієнтир.

Інструкція: прочитати питання, підкреслити слова, що будуть використані у відповідях.

Самоопитувальник. «Мої протиріччя».

1. Я спілкуюсь зі своїми колегами без емоцій і прагну звести спілкування до мінімуму.

2. Я вмю знаходити правильне рішення в ситуаціях міркування.

3. Я можу позитивно впливати на процес прийняття рішення.

4. У мене багато планів на майбутнє, і я вірю в їх здійснення.

Повідомлення - висновки.

Приклади. Здійснено комплексне дослідження професійної підготовки викладачів; *обгрунтовано* положення про особливості підготовки класичного філолога; *конкретизовано* тенденції процесу переходу іншомовної педагогічної освіти на дворівневу підготовку бакалавра та магістра.

Висновки. Психолінгвістична компетентність є різновидом професійної компетентності особистості, яка репрезентує її високий професіоналізм не лише ^в науці, освіті, а й в різних виробничих, соціально-побутових сферах.

Психолінгвістична компетентність є інтегральним особистісним утворенням, в якому поєднуються усвідомлені знання, вміння й навички з мови, мовно-мисленнєвої діяльності та спілкування з різними видами його функцій і впливів на людину.

Практико-орієнтована психолінгвістична компетентність - це набір ціннісно-мотиваційного інструментарію, систематизований досвід, які дозволяють особистості займатися самоосвітою та репрезентувати власний мовний потенціал в різних сферах життєдіяльності.

Перспективи подальших досліджень.

1. Перспективи подальших розвідок полягають у дослідженні особливостей формування психолінгвістичної компетентності студентів в системі університетської професійної підготовки; проблематизувати психолінгвістичну культуру в системі неперервної освіти, охоплювати всі професійні та життєдіяльні сфери особистості; орієнтуватися на найвищі психолінгвістичні досягнення в галузі науки і освіти.

2. До структури психолінгвістичної компетентності не входять якості особистості професіонала-науковця чи освітянина. Однак ми вважаємо, що до характеристики компетенцій, пов'язаних з психолінгвістикою відноситься високий рівень інтелекту і культури особистості (внутрішньої та зовнішньої), почуття відповідальності за грамотно (без помилок) подану інформацію, громадянську позицію тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мороз О.О. Медіа-освіта: історичний аспект розвитку / О.О. Мороз // Електронне наукове фахове видання «Освітологічний дискурс». - № 1 (3). - 2011. - Режим доступу до журн.: http://innovations.kmpu.edu.ua/ENF V/2011_1/main.html. " "
2. Овчару к О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти / Овчару к О. П Стратегія реформування освіти в Україні: рекомендації з освітньої політики. - ІС: «К.І.С.», 2003. - 296 с.
3. Огнев'юк В.О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку / В.О. Огнев'юк. - К.: Знання України, 2003. - 450 с.
4. Пашков В.В. Компетентний підхід в освітанні: соціально-філософський аспект / Пашков В.В. // Мат. Всеукр. конф. «Компетентнісний вимір особистісного зростання учнівської молоді: теорія, практика, досвід. - Дніпрорудне «Акцент - Інвест-Фейд» 10-11 квітня 2012 р. - С. 36.
5. Психологический словарь / [ред. коллегия: В.В. Давыдов, А.В. Запорожец и другие]. -М.: «Педагогика», 1983. - С. 290.
6. Психологический словарь / [под ред. В.И. Зинченко, Б.Г. Мещерякова]. - 2-е изд. перераб. и доп. - М.: Педагогика-Пресс, 1996. - 298 с.
7. Сисоева С.О. Освіта і особистість в умовах постіндустріального світу: [монографія] / С.О. Сисоева. - Хмельницький: ХГТІА, 2008. - 324 с.